

# Liivimaa väikelinn varase uusaja lävel

Inna Põltsam-Jürjo. Liivimaa väikelinn Uus-Pärnu 16. sajandi esimesel poolel. Argo, Tallinn, 2009. 493 lk.

2008. aasta suve algul kaitses Inna Põltsam-Jürjo Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituudis doktoritöö teemal „Liivimaa väikelinn varase uusaja lävel. Uurimus Uus-Pärnu ajaloo 16. sajandi esimesel poolel”. Kaitsmise aluseks oli veebipõhine käsikiri.<sup>1</sup> Elektroonilise versiooni innovaatiivsusest hoolimata on igati teretulnud, et autor otsustas väitekirja ka paberil ehk raamatuna välja anda; seejuures on säilitatud mõned dissertatsioonile iseloomulikud osised, näiteks ära on märgitud töö teaduslik juhendaja, kelleks oli professor Jüri Kivimäe, ning oponendid – Juhan Kreem ja siinkirjutaja. Võrreldes algkäsikirjaga ei ole raamatuversiooni väga ulatuslikult täiendatud, nii olen järgneva raamatuarvustuse aluseks põhiosas võtnud kaitsmisel ette kantud oponeeringu.

Inna Põltsam-Jürjo on teinud endale esmajoones nime hiliskeskaegsete linnade uurijana. Selle tunnistuseks on tema magistritööle tuginev käsitlus söömisest ja joomisest Tallinnas.<sup>2</sup> Samavõrd oluline on tema ja Aldur Vungi koostatud Pärnu keskaegsete allikate kogu.<sup>3</sup> Ja nagu Põltsam-Jürjo oma uue raamatu saatesõnas märgib, ajendas teda Uus-Pärnu ajaloo edasi tegelema kogumikus üllitatud 16. sajandi esimesest poolest pärinev linnaraamat ehk *Denkelboeck*. Allikatekogus on avaldatud teisigi Pärnu ajaloo seisukohalt tähtsaid dokumente. Nii on Põltsam-Jürjo Uus-Pärnu-raamat äärmiselt arhiiviallikate-keskne. Lisaks Eesti Ajalooarhiivi ja Tallinna Linnaarhiivi kollektsioonidele on ta kasutanud Läti, Rootsi, Saksamaa ja Taani arhiivikogusid. Lahtiseks jääb vaid küsimus, milliseid relevantseid Pärnu ajaloo allikaid võiks leida Poola arhiivides, nagu ka nende linnade arhiivides (nt. Lübecki, Danzigi jmt.), kellega Uus-Pärnu kaupmeeskonnal oli tihedaid majanduslikke ja perekondlikke sidemeid.

Arusaadavalt ei ole Põltsam-Jürjo Pärnu ajaloo uurijana pioneeri staatuses, vaid tal on arvestatavaid eelkäijaid, eelkõige tuleb mainida Heinrich Laakmanni. Autorit iseloomustab teemakohase historiograafia väga hea tundmine ja selles orienteerumine. Kasutatud kirjanduse loetelu on muljetavaldav. Joonealustes viidetes leidub veel mõni tiitel, mis kokkuvõtvalt kirjanduse nimekirjast on välja jäänud. Oluline on, et Põltsam-Jürjo on oskuslikult ja asjatundlikult sidunud varasemad uurimused ja arhiiviallikad. Hinnatav on arheoloogia uurimistulemuste ja ainese tundmine ning selle tööse kaasamine.

Üldistavalt võib öelda, et Inna Põltsam-Jürjo uurimus liigitub nii linna-, õigus- kui ka argielu- ja mentaliteediajaloo alla; samas on see tihedalt põimunud sotsiaal- ja majandusajaloo-ga. Autor peab raamatu peamiseks eesmärgiks uurida väikelinna Uus-Pärnu funktsioneerimist võimalikult paljudes linnaelu aspektides ning linna kohta ja tähtsust Liivimaa sotsiaalses, majanduslikus ja kultuurilises arengus laiemalt perioodil 1500–1558/1562. Seda ajajärku lõhestas reformatsioon ning see mõjutas omakorda nii kiriku kui ka riigi ja ühiskonna alustugesid. Reformatsiooni ehk teisisõnu seda, kuidas reformatsioon muutis väikelinna igapäevaelu, peab Põltsam-Jürjo uurimuse üheks keskseks küsimuseks. Samuti on vaatluse all linna välisilme, linnaruumis aset leidnud arengud, elanikkonna sotsiaalne ja rahvuslik koosseis, millistest piirkondadest asuti Uus-Pärnusse elama, nagu ka linna omavalitsusorgani – rae – tegevus, suhted maahärraga. Edasi iseloomustatakse linna kaht peamist sotsiaalset seisust, kaupmehi ja käsitöölisi, kuid tähelepanu all on teisedki linnaühiskonna sotsiaalsed grupid. Eraldi on tähelepanu pööratud perekonnale, abielusuhetele ja naise rollile Uus-Pärnus.

Raamatu esimene peatükk on pühendatud Uus-Pärnu linnaruumile ja elanikkonnale. Autor annab ülevaate Uus-Pärnu linnasarasest ja eeslinnast, kirjeldab seal asunud põlde, aedu ja karjamaid, konstateerides kokkuvõtvalt, et aedade arvukus ja mitmekesisus peegeldas kodaniku sotsiaalset positsiooni ja jõukust. Siinkohal võiks küsida, kas mitte linnakodanike tugev seotus põllumajandusega ei näita nende vaesust ning vähest võimalust tegelda oma kut-

<sup>1</sup> <http://www.tlulib.ee/files/arts/93/polds1276c612b4951333e0af2984d8c83309.pdf> (külastatud 31.10.2009)

<sup>2</sup> I. Põltsam. Söömine-joomine keskaegses Tallinnas. Argo, Tallinn, 2002.

<sup>3</sup> Pärnu linna ajaloo allikad 13.–16. sajandini. I osa. Quellen zur Geschichte der Stadt Pernau 13.–16. Jahrhundert. Band I. Pärnu, 2001.

sealaga, näiteks kaubandusega, mistõttu olud sundisid otsima lisatoidust maakasutusest? Kas Uus-Pärnu oli agraarne linn?

Oluline on autori katse näidata Uus-Pärnu asendit Riia- ja Tallinna-suunalises teedevõrgustikus. Huvitav fakt on veskite kasutamine ööbimiskohana teekonnal ühest linnast teise, mis võiks viidata veskite teatavale majutuskohustusele. Samas, milline oli Pärnu–Viljandi–Tartu teedevõrgustiku kasutatavus 16. sajandil? Teatavasti on Pärnu raad 17. sajandil pidevalt kurtnud äralõigatust Viljandi ja Tartu tagamaast, mis tulenes soiseid alasid läbivate teede äärmiselt kehvast olukorrast. Võib-olla oli see ka põhjuseks, miks Uus-Pärnu roll Tartu väljaveosadamana hiljemalt 15. sajandi lõpuks kaotas oma tähtsuse ja Uus-Pärnu kaupmeestel ei saanud tekkida otsesidemeid Venemaaga. Juttu on Karja ehk Viljandi väravast, mis viitaks sarnaselt Riia väravale vastava ajaloolise kommunikatsioonisuuna olemasolule. Paari lausega oleks võinud kirjeldada Uus-Pärnust sisemaale ulatuvat veeteede-süsteemi.

Raamatus antakse omaaegsete raearvete alusel põhjalik ülevaade kaitseehitiste rajamisest ja kaasajastamisest 16. sajandi esimesel poolel. Jääb mulje, et Pärnu ringmüüriga kaitsmine oli linna enda asi. Raearved peegeldavad linna kulutusi kindlustustöödele. Kuid kas ka maahärral oli mingi osa Uus-Pärnu kindlustamisel ja selleks rahade eraldamisel? Teisest peatükist võib lugeda, et 1533. aasta tulekahju järel on orduhärrad Uus-Pärnu taastamisel müürikivide ostmisel abi osutanud. Viide on sellelegi, et ordu võis kaitsetöödel pakkuda oma oskustööjõudu.

Linnasiseste kvartalite ja tänavatevõrgu kujunemise osas julgeks toetada autori arvamust, et just 16. sajandi esimese poole järjestikused tulekahjud andsid võimaluse korrigeerida keskaegset, pinnavormi järgi kujunenud ruumijaotust. Ka teistest linnadest on näiteid tulekahjujärgsest tänavatejoone õgvendamise ja krundipiiride muutmise. Samas on tähelepanuväärne, et 1543. aasta seisuga oli Uus-Pärnu 104 hoonest 67 kivist. Kas see fakt võiks peegeldada Uus-Pärnu kodanike Vene-Liivimaa sõja eelset teatavat jõukust, kui soodne kaubakonjunktuur pakkus Tallinna, Tartu ja Riia kodanikele häid võimalusi? Samas tekitab imestust väliskaupmeestele mõeldud kaubahoovi puudumine või allikates mittemainimine. Väliskaupmeeste koondamine ühte kaubahoovi võimaldanuks kontrollida nii neid endid kui ka kaasa toodud kaupu.

Diskuteeritav on Uus-Pärnu elanikkonna suuruse küsimus. Kui linnas oli 70 kodanikku,

siis vaevalt et linna elanikkonna koguarv sai olla kuni 1000 inimest (H. Laakmani hinnang). See teeb ühe kodaniku kohta ca 14,3 inimest. Nagu 17. ja 18. sajandi linnaelanike loendid näitavad, olid vaid üksikute kodanike majapidamised suuremad kui kümme inimest, ja mida vaesem inimene, seda väiksem oli tema pere ning perega seotud inimeste arv. Toetaksin autori pakutud n.-ö. konservatiivsemat hinnangut, mille kohaselt elas Uus-Pärnus seespool linnamüüre ca 600 inimest, kellele lisanduvad aadlikud, vaimulikud ja ordukäsknikud ning linnaga seotud inimesed, kes elasid linnasarasel; kokku ca 850 inimest. Loomulikult viibis linnas väliskaupmehi, teisi reisilisi ja linna saabunud tagamaa talupoegi. Uus-Pärnu leibkondade suuruse juurde tuleb autor tagasi kuendas peatükis. Nagu ilmneb, olidki need väikesed.

Raamatu teine peatükk käsitleb Uus-Pärnu ja maahärra ehk orduvõimu suhteid. Ordu ja linna vastastikused suhted olid peaaegu kõikides eluvaldkondades tihedalt põimunud. Ordu mõju linnale oli väga suur, ilmnedes otseselt linna valitsemises, aga ka igapäevaelus, kus ordu käsknikud olid kodanikele eestkostjateks, võlausaldajateks, aga ka äripartneriteks. Lisaks olid ordu võimukandjad läbi aegade kümnekonna linna kinnisvara omanikud. Tekkinud oli isegi perekondlikke sidemeid. Kui tavaliselt räägitakse varauusaja linnaajaloo kirjanduses „lossi varjust linnale”, mis on negatiivse varjundiga väljend, siis Uus-Pärnu puhul kinnitab Põltsam-Jürjo, et linna ja ordukomtuuri suhted olid üldiselt head, ehkki toob samas näiteid komtuuri ja kodanikkonna konfliktidest kaubanduse jm. küsimustes. Konflikte pidi tekkima ka palgasõdurite majutamisega seoses, mille kohta on teateid koadjuutorivaenuse ajast.

Inna Põltsam-Jürjo väitekirja kolmas peatükk käsitleb Uus-Pärnu raadi ja selle kompetentsi. Autor annab põhjaliku ülevaate rae valimistest, koosseisust, ametiülesannetest (alates bürgermeistrist raesekretärini), peatudes sageli eri isikute ja ametikandjate juures põhjalikumalt. Kasuks tuleb võrdlus teiste Vana-Liivimaa ja kaugemategi linnadega. Rae valimiste osas võiks oletada, et tegu oli klassikalise hansalinnaga, kus valimiste protseduur oli ühesugune laial Kesk-, Ida- ja Põhja-Euroopa alal. 16. sajandi esimesest poolest on ilmselge, et orduvõim avaldas Uus-Pärnu raele survet uute liikmete valimisel. Ordu survele valitud raeliikmetel säilisid sidemed orduga ja nad said linnas ellu viia ordu poliitikat. Tähelepanuväärne on seik, et 16. sajandi esimesel poolel kuulus ordulinna Uus-Pärnu

raeliikmete ja gildivanemate hulka ka mitu endist Saare-Lääne piiskopkonna ametnikku.

Selles peatükis oleks võinud arutleda ka Uus-Pärnu rae võimaliku poliitilise tegevuse üle, nt. linn ordupoliitika teenistuses, suhtluses Vana-Liivimaa teiste linnadega, aga ka laiemalt välispoliitilises suhtluses kaugemate naabritega. Märksõnadeks võiks olla Liivimaa linnadepäevad või pärnakate kohati diskuteeritud osalus Leedu Riigipäeval Vilniuses 1561. aasta sügisel Liivimaa allutamise läbirääkimistel, mis Uus-Pärnu jaoks päädis lisaboonusena Sauga mõisa annetamisega Sigismund II Augusti poolt.

Olulised linnaajaloo allikad on rae arveraaamatud ja protokollid. Andmeid Uus-Pärnu rae kulude kohta on vaid aastatest 1526–1558. Inna Põltsam-Jürjo on põhjalikult valgustanud linna sissetulekuid ja väljaminekuid. Sissetulekute juures oleks huvitav teada, kas ja kuidas makustati väliskaubandust, oli see linna ja/või ordu privileeg, ja kas kogutud rahast sai midagi ka linn (nagu näiteks pool kohtutuludest). Autor tutvustab ka Riia õiguse ja sellega seotud kodanikemääruse ehk *bursprake* saamisluhu. Nagu ilmneb, jääb praeguse uurimisseisu juures lahtiseks Riia linnaõiguse täpne kehtestamise aeg Uus-Pärnus. *Bursprake* sisaldas ka kaubandussätteid (8 artiklit), üks neist keelas võõrastel omavahel kaubelda. Kuid keda 15. sajandi lõpus mõiste „võõras“ all mõeldi – kas näiteks mõne teise hansalinna kaupmees oli oma või võõras? Lisaks põhimõttele „võõras ei kauple võõraga“ soovinuks selles peatükis lähemalt lugeda, kuidas Uus-Pärnus oli võõrastekaubandus reguleeritud: kauplemine hulgi ja jae, peatumis- ja turul viibimise aja reguleerimine jms. küsimused.

Kodanike kohustuste juures on juttu kodanikurahast ja ühe näitena on toodud 1592. aastal kogutud 130 taalrit, mis kulus linna kahe saadiku reisikuludeks riigipäevale. Esmalt küsiks, millisele riigipäevale need kaks Poola võimualuse linna saadikut reisisid? Teiseks ei ole suure tõenäosusega tegu klassikalises mõttes kodanikurahaga, vaid ühekordse kontributsiooniga, et reisikulusid katta.

Raamatu neljas peatükk annab ülevaate Uus-Pärnu kaupmeeskonnast ja kaubandusest. Teadaolevalt oli Uus-Pärnu küll hansalinn, kuid tema peamiseks kaubandustegevuseks ei olnud transiitkaubanduse vahendamine, vaid Liivimaa põllumajandussaaduste väljavedu. Asjaolu, et Uus-Pärnu kaupmeeskond keskendus peaaesjalikult talupojakaubandusele, lubab neid n.-õ. kaupmeeskonna hierarhias paigutada suhteliselt madalale astmele, väikekaupmeeste hulka. Sel-

lest tulenes ka laatade suur tähtsus nii kohalike kaupmeeste kui ka talupoegade jaoks. Mõneti kaheldav on laadaajal talupoegade omavahelise kauplemise keelamine. Hilisematel sajanditel ei kehtinud laatade ajal põhimõte „võõras ei kauple võõraga“.

Raamatus esile toodud Uus-Pärnu kaupmeeste kaebusi kaubanduse takistamise, väljaveokeeldude, kõrvalsadamate kasutamise, naaberlinnade konkurentsi jms. pärast ei saa võtta ainuiseloomulikena. Linnal ei olnud ju põhjust edukatest äritehingutest kõrgemalseisvaid võimukandjaid teavitada. Nagu Uus-Pärnu ekspordi-impordi käsitlusest nähtub, olid väljaveetavad kaubakogused sageli vägagi suured. Ei tahaks aga nõustuda, et Uus-Pärnu kaupmees elas peaaesjalikult väljaveost ja sissevedu oli talle justkui teisejärguline. Olukorras, kus domineeris kaubavahetus, mitte kaupade ost-müük, oli läänepoolisel vahetuskaubal, näiteks soolal, heeringal ja teistel esmatarbekaupadel, väga suur tähtsus. Sisseveetavat kaubasortimenti tutvustab autor hiljem ka ise. Pärnust lähtunud merekaubanduse kohta oleks ehk täiendavat informatsiooni saanud Öresundi tolliarhiivist.

Huvitav on Uus- ja Vana-Pärnu kaubanduslik konkurents. Need kaks naaberlinna tegutsesid ühel ja samal kaubanduslikul tagamaal, olid aga kahe erineva maahärra võimu all. Võib-olla oli Uus-Pärnu kodanike püüd hankida endale Vana-Pärnus kinnisvara tänapäevases mõttes topeltkodakondsuse hankimine, et laiendada oma kauplemisvõimalusi. Autor viitab võimalusele nii viljaväljaveokeelust mööda minna. Lisaks kinnisvarale olid kahe väikelinna kodanikel kindlasti ka tihedad perekondlikud sidemed. Viimaseid oli pärnakatel ka teiste naaber- ja kaugemategi linnadega. Siit küsimus: kas ka Uus-Pärnu puhul on põhjust rääkida kodanikest, kes asusid kohapeale elama vaid mõne lühema- või pikemaajalise äriprojekti elluviimiseks, samal ajal kui nende tegelikud majandushuvid jäid päritolulinna, või ei olnud Uus-Pärnu selleks majanduslikult piisavalt atraktiivne?

Samamoodi on ka Uus-Pärnu kaupmeeste kompanii puhul oluline küsimus kaupmeeste võimalik paralleelne kuulumine teistesse suur-gildidesse, eelkõige Riia ja Tallinna omasse. Nagu autor osutab, on teateid mõne pärnaka varasemast liikmelisusest naaberlinnade suur-gildides. Jättes kõrvale rae ja kodanikkonna eriarvamused pildirüüste ajal, küsiks: kas Uus-Pärnu kaupmeestegildil tekkis raega vastuolusid linna juhtimise pärast?

Napid arhiiviallikad koos arheoloogilise ainesega annavad mingisuguse pildi Uus-Pärnu kodanike, sh. kaupmeeskonna varanduslikust seisust, kuid paratamatult jääb vastamata kaubandusajaloo üks kesksemaid küsimusi: kust pärines kapital, s. o. kellele kuulus raha, millega kaubavahetus käivitati, kas pärnakale endale või välisestlajale? Ka võõras teenistuses olles saadud vaheltkasu võimaldas kohalikul kaupmehel nautida seisusekohast elu, vallas- ja kinnisvara, aga isegi luksusesemeid.

Üks probleem, mida oleks võinud kaubanduse all veel käsitleda, puudutab Uus-Pärnus kasutusel olnud mõtte ja kaale. *Bursprake* juures oli juttu nende justeerimise vajadusest, kuid mis mõõdusüsteemist lähtuti, oli see sarnane Riia või Tallinna omaga või täiesti eraldiseisev? Hiljem, Uus-Pärnu linapressist rääkides mainitakse, et Pärnu linatünn pidi kaaluma 4 Riia laevanaela. Kas see võiks olla vihje kehtinud mõõdusüsteemile?

Uus-Pärnu käsitöölisi ja käsitööd valgustavas viiendas peatükis on Inna Põltsam-Jürjo sunnitud tõdema arhiiviallikate nappust selle teema avamiseks. Ometi on ta esile toonud terve hulga erinevaid käsitööameteid, mis olid Uus-Pärnus esindatud. Ilmneb, et käsitöö spetsialiseerumine ei olnud väga ulatuslik, samas jääb lahtiseks, mida üks või teine käsitööline tegi või milliseid tellimusi täitis. Paljude käsitööalade kirjeldamisel on lähtutud Tallinna näitest. Väikelinna puhul on arusaadav, et nii mõndagi käsitööala ei olnud Uus-Pärnus majanduslikult mõttekas viljelda ja vajalik teenus osteti sisse kas Tallinnast, Riist või mujalt. Kohapeal ei jätkunud kõigile tööd. Ka see, et Uus-Pärnus võisid käsitöölised pruulida õlut ja püüdsid tegelda kaubandusega, näitab ebastabiilseid sissetulekuid.

Allikate nappusel ei saa väita, et lisaks kingseppade tsunftile polnud Uus-Pärnus teisi käsitöösunfte. Kui ei, siis ei kandnud viljeldud käsitööalad lihtsalt tsunfti mõõtu välja. Samas on paljudes linnades raad nõudnud kutsealade eraldumist ja tsunftide moodustamist. Erinevat kutsealadest rääkides hakkas arstide puhul silma ämmaemandate puudumine. Samas mainitakse üht võimalikku ämmaemandat leskede alapeatükis. Samuti, kas Uus-Pärnus võis olla naisi, kes teenisid leiba prostituudina? Nii on 1533. aasta tulekahju juures vihjatud ühe süütamise süüdistatava teenijatüdruku võimalikule lõbutüdrukurollile.

Raamatu kuues peatükk abielust ja perekonnast ning naise sotsiaalsest seisundist ei ole

kitsalt naisajalugu ning annab väitekirjale väga hinnatava inimliku mõõtme. Autori kinnitused on allikaline baas selle teema uurimiseks suhteliselt hea ja võimaldab heita pilku rohkem kui 60 naise ellu ja ca 100 abielule. Ei ole kahtlust, et abielluda said vaid need inimesed, kelle enda või kelle perekonna majanduslik seis seda võimaldas. Ülikooliõpingud abiellumise edasilükkamise põhjusena puudutasid siiski vaid väheseid. Majanduslikud motiivid (noormeeste abiellumine leskedega, abiellumine positsiooniga perekonda) ilmnevad ka autori poolt hästi kirjeldatud abielustrateegiatest. Laste väikene arv Uus-Pärnu perekondades sunnib tahes-tahtmata tagasi pöörduma linna elanikkonna võimaliku suuruse juurde.

Abieluliste laste kõrval oli ka abieluväliseid lapsi. Nähtub, et kõrgest soost vallaslastel ei tekkinud probleeme karjääri tegemisel ega ka nende emadel linnaühiskonnas hakkamasaamisel. Miks katoliku ja reformatsiooniaegne linnaühiskond seda sallis, jääb ebaselgeks. Milline oli aga vaese vallasema positsioon linnas? Kas Uus-Pärnu 16. sajandi esimese poole arhiiviallikes on näiteid raseduse varjamisest, vallaslaste hülgamisest, või veelgi enam – nende tahtlikust tapmisest? Lesknaiste puhul julgeks kinnitada, et üldjuhul asus naine kas lühemaks või pikemaks ajaks oma lahkunud mehe majapidamist juhtima.

Viimane, seitsmes peatükk käsitleb Uus-Pärnu 16. sajandi esimese poole linnaühiskonnas kesksel kohal olnud kirikuelu ja samasse ajajärku jäänud reformatsiooni. Seda peatükki võib pidada raamatu olulisimaks ja ka informatiivseimaks osaks. Esvalt on hinnatav Uus-Pärnu pea- ehk Nikolai kiriku ja teiste pühakodade detailne kirjeldus. Edasi annab Põltsam-Jürjo põhjaliku ülevaate reformatsioonist Uus-Pärnus, sellega kaasnenud pildirüüstest ja järgnevatest muutustest igapäevases usuelus. Ilmneb, et uus õpetus kinnitus Uus-Pärnus esialgu aeglaselt ja läbimurre saabus alles 1524. aasta suure tulekahjuga, kui linn nägi kujunenud olukorras võimalust majanduslikult madalseisust väljatulekuks kirikuvara sekulariseerida ja vaimulike arvu piirata. Rahulikult alanud üleminek uuele usule jõudis evangeelsete jutlustajate õhutusel pildirüüsteni alles 1526. aasta kevadel. Hinnatav on, et autor püüab näha Uus-Pärnu pildirüüste taga majanduslikke motive, täpsemalt 1524.–1525. aasta suurt näljahäda ja seetõttu rahva kasvanud rahulolematust. Kindlasti mõjus ärritavalt ka bürgermeister van Lynthem rikastumine raskel ajal. Samas ei toetaks mõtet, et jutlustajale välja maksmata jäänud töötasu võinuks põhjustada

rahva massilise rahutuse. Välistada ei saa ka mõne(de) kohaliku või väljast saabunud karismaatilise jutlustaja(te) ässitustegevust. See, et Uus-Pärnu raad kogukonnale järele andis ja uut usku sallima hakkas, võis tuleneda puhtpragmaatilisest arusaamast, et võimu säilitamiseks tuleb järeleandmisi teha, vajadusel ka oma konfessionaalseid eelistusi muuta. Pärast pildirüüstat levis uus usk linnakogukonnas kiiresti.

Lõpetuseks veel üks üldisemat laadi küsimus, nimelt jäi siinkirjutajal lõpuni ebaselgeks, kumb naaberlinn, kas Tallinn või Riia avaldas Uus-Pärnule suuremat mõju. Raamatut lugedes on selgelt näha, et autor tunneb hästi Tallinna näiteid ja toob neid sageli võrdluseks. Sellest ei saa aga veel järeldada Tallinna suuremat domineerimist väikelinna üle. Kokkuvõtvalt jääb Põltsam-Jürjo Uus-Pärnu raamatust väga hea mulje, seda nii sisulises kui ka vormilises mõttes. Autor mitte ainult ei kirjelda, vaid ka analüüsib. Samas teeb lugemise huvitavamaks rohke illustratiivne materjal. Selle raamatuga on väikelinn Uus-Pärnu ajalugu 16. sajandi esimese poole osas komplekselt läbi uuritud. Isegi kui kellelgi õnnestub leida uusi allikaid Uus-Pärnu ajaloo kohta, ei ole võimalik mööda minna Inna Põltsam-Jürjo uurimistulemustest.

Enn Küng

## Tallinna ja Pärnu eraraamatukogud 18. sajandil

Die Privatbibliotheken in Tallinn und  
Pärnu im 18. Jahrhundert. (Tallinna ja  
Pärnu eraraamatukogud 18. sajandil.)  
Bearbeitet von Raimo Pullat. Estopol.  
Tallinn, 2009. 160 lk.

Käesoleva vaatluse all olev allikapublikatsioon on kuues raamat ajaloolane Raimo Pullati editeeritud sellealast sarjast, sisaldades Tallinna ja Pärnu elanike varaloendites *resp.* varandusinventarides üleskirjutatud raamatukogude nimestikke. Sellesse raamatusse on autor koondanud varem publitseeritud varandusinventaride köidete<sup>1</sup> eraraamatukogude parandatud ja täiendatud loetelud. Ühiste kaante vahele kogutud materjal pakub hea võimaluse raamatukoolasele, kirjandusteadlasele ja kultuuriloo uurijale oma uurimistöö allikabaasi loomiseks.

Tänapäeval on välja kujunenud raamatukultuuri uurimise suund, milles ajalooliste allikatena on kasutatud just koduraamatukogude või raamatukaupmeeste varaloendites säilinud nimekirju. Eraraamatukogude uurimine ja olulisus väljendub rohkete kultuuri- ja teaduslooliste andmete saamises, mille kaudu on võimalik jälgida nii raamatulevi, kirjandusvälja

<sup>1</sup> Die Nachlassverzeichnisse der deutschen Kaufleute in Tallinn. 1. 1702–1750. (Tallinna saksa kaupmeeste varandusinventarid. 1. 1702–1750.) Bearbeitet von R. Pullat. Estopol, Tallinn, 1997; Die Nachlassverzeichnisse der deutschen Kaufleute in Tallinn 1777–1800. Bd. 3. (Tallinna saksa kaupmeeste varandusinventarid 1777–1800. 3. kd.) Bearbeitet von R. Pullat. Estopol, Tallinn, 2004; Die Nachlassverzeichnisse der Einwohner der Stadt Pernau 1702–1800. (Pärnu elanike varandusinventarid 1702–1800.) Bearbeitet von R. Pullat. Estopol, Tallinn, 2005; Die Nachlassverzeichnisse der Handwerker in Tallinn 1706–1803. (Tallinna käsitööliste varandusinventarid 1706–1803. Bearbeitet von R. Pullat. Estopol, Tallinn, 2006; Die Nachlassverzeichnisse der Literaten in Tallinn 1710–1805. (Tallinna literaatide varandusinventarid 1710–1805.) Bearbeitet von R. Pullat [Redaktion: O.-H. Elias, G. Jaritz, R. Pullat]. Estopol, Tallinn, 2007.